

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Landschappelijk kader

Mol, J.A.; Duivenvoorden, D.D.; Beck, T.S.

Citation

Mol, J. A. (2025). Landschappelijk kader. In D. D. Duivenvoorden & T. S. Beck (Eds.), *Archol rapport* (pp. 15-20). Leiden: Archol bv. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4293486>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4293486>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Een bewonings- en begravingslandschap uit de midden-bronstijd tussen zand en klei

Opgravingen aan de Gewandeweg te Oss

D.D. Duivenvoorden & T.S. Beck

Colofon

Archol Rapport 86o

Een bewonings- en begravingslandschap uit de midden-bronstijd tussen zand en klei
Opgravingen aan de Gewandeweg te Oss

Projectleiding: drs. T. Hamburg

Auteurs: D.D. Duivenvoorden MA & T.S. Beck MA

Met bijdragen van: drs. Steffen Baetsen
L. van den Dikkenberg MA
drs. M.T.I.J. Gouw-Bouman
dr. R. Jansen
dr. S. Knippenberg
drs. S. Lange
dr. A.J. Louwen
dr. J.A. Mol
dr. K. Wentink

Tekstredactie: J. van der Leije MA

Beeldmateriaal: N. Verstraaten MA
D.D. Duivenvoorden MA
T.S. Beck MA

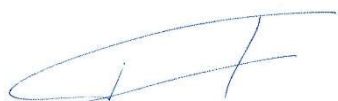
Fotografie: drs. T. Hamburg
dr. K. Wentink
L. van den Dikkenberg MA
drs. S. Lange

Datum: 26/02/2025

Versie: 2.1

Status: Definitief

Autorisatie Sr archeoloog: drs. T. Hamburg

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2025

Einsteinweg 2

2333 CC Leiden

info@archol.nl

Tel. 085 2006492

Inhoud

Colofon.....	2
Inhoud	3
Samenvatting	6
1 Inleiding.....	8
1.1 Aanleiding en doelstelling.....	8
1.2 Plangebied	8
1.3 Onderzoeksopzet en organisatie	10
1.4 Opzet rapportage.....	11
1.5 Samenwerking Faculteit Archeologie Leiden	12
1.5.1 Field School	13
1.5.2 Specialistisch onderzoek	13
2 Onderzoekskader	15
2.1 Landschappelijk kader	15
2.1.1 Landschap	15
2.1.2 Bodemopbouw	19
2.2 Archeologisch kader	21
2.2.1 Onder ons Oss	21
2.2.2 Proefsleuvenonderzoek Oss-Gewandeweg	23
2.2.3 De archeologische onderzoeksgeschiedenis van de micro-regio Oss: bronstijdvindplaatsen	23
2.2.4 De Maaskant in de bronstijd: een beknopte bewoningsgeschiedenis	30
3 Doel- en vraagstellingen	31
3.1 Doelstelling	31
3.2 Onderzoeksvragen	31
4 Methodiek veldwerk	33
4.1 Strategie	33
4.1.1 Opgravingscampagne 2022	33
4.1.2 Opgravingscampagne 2023.....	33
4.1.3 Opgravingscampagne 2024	34
4.2 Opgravingsmethodiek	35
4.2.1 Aanleg werkputten	35
4.2.2 Documentatie van sporen en vondsten	35
4.2.3 Landschappelijk onderzoek.....	35
4.2.4 Macrobotanie en pollen	36
4.3 Spoor- en vondstaantallen.....	37
4.3.1 Spoorantallen	37
4.3.2 Vondstaantallen.....	37
5 Resultaten landschap en bodemopbouw.....	39
5.1 Inleiding	39
5.1.1 Stratigrafie	40
5.1.2 Bodemprocessen	45
6 Een laat-mesolithisch graf.....	46
6.1 Inleiding	46
6.2 Opgravingsmethodiek.....	47
6.3 De grafkuil.....	47
6.4 De grafinventaris	49
6.4.1 Vuursteen	49
6.4.2 Natuursteen.....	53
6.4.3 Rode oker	54
6.5 Gebruikssporen analyse op de vuurstenen bijgiften.....	54
6.6 Datering	55
6.7 Conclusie.....	56
7 Een grafheuvellandschap uit de late prehistorie	57

7.1	Inleiding	57
7.2	Opgravingsmethodiek en conservering van het grafveld	57
7.3	Randstructuren	58
7.4	Crematiegraven	60
7.5	Fysisch-antropologisch onderzoek van de crematieresten	61
7.6	Macrobotanisch onderzoek en pollenanalyse	62
7.6.1	Inleiding	62
7.6.2	Vegetatieontwikkeling op het grafveld	63
7.6.3	Conclusie	65
7.7	Datering van het grafveld	65
7.8	Fasering	65
7.9	Discussie en conclusie	66
8	Laat-prehistorische bewoningssporen	67
8.1	Inleiding	67
8.2	Sporen en structuren	67
8.2.1	Huisplattegronden uit de midden-bronstijd B tot late bronstijd	69
8.2.2	Spiekers en bijgebouwen	76
8.2.3	Waterputten en -kuilen	79
8.2.4	Landschapsinrichting	84
8.2.5	Kuilen en overige sporen	85
8.2.6	Kuilen met bijzondere vondstcomplexen	85
8.2.7	Datering kuilen	85
8.2.8	Laat neolithicum (B) en vroege bronstijd kuilen in noordwestelijke zone?	86
8.2.9	Overige sporen	86
8.2.10	Erven	86
8.2.11	Conclusie huis en erf in de bronstijd	88
8.2.12	Een omvangrijk bronstijdschap tussen de Gewandeweg en Mikkeldonk	89
8.3	Handgevormd aardewerk en objecten van verbrande leem	91
8.4	Inleiding	91
8.5	Beschrijving complexen oostelijk terrein	91
8.5.1	Aardewerk uit de midden- en late bronstijd	91
8.5.2	Aardewerk uit de late bronstijd – ijzertijd	92
8.5.3	Waterkuil S627	92
8.6	Conclusie oostelijk terrein	93
8.7	Beschrijving complexen westelijk terrein	93
8.7.1	Aardewerk uit het laat-neolithicum B – vroege bronstijd	93
8.7.2	Aardewerk uit de midden-bronstijd – begin late bronstijd	94
8.8	Conclusie westelijk terrein	95
8.9	Vuursteen	96
8.9.1	Inleiding	96
8.9.2	Vuursteen uit de bronstijdnederzetting	96
8.10	Natuursteen	98
8.10.1	Inleiding	98
8.10.2	Natuursteenmateriaal uit de bronstijdnederzetting	98
8.10.3	Korte beschouwing en conclusie	100
8.11	Verbrand botmateriaal uit waterkuil S97	101
8.12	Hout	101
8.12.1	Inleiding	101
8.12.2	Methoden en materiaal	102
8.12.3	Resultaten	103
8.12.4	Discussie	110
8.12.5	Conclusie	111
9	Sporen uit de middeleeuwen en Nieuwe tijd	112
9.1	Inleiding	112
9.2	Sporen en structuren	112

9.2.1	Verkavelingsgreppels, -sloten en palenrijen.....	112
9.2.2	Overige sporen	113
10	Synthese	115
10.1	Inleiding	115
10.2	Landschappelijke ontwikkeling.....	115
10.3	Landschap en bewoning	115
10.4	Een mesolithisch graf	116
10.5	Begravings- en bewoningsgeschiedenis	116
10.6	Een groot bronstijdlandschap is Oss?	118
10.7	Beantwoording onderzoeksvragen	118
	Literatuur.....	122
	Lijst van figuren	129
	Lijst van tabellen.....	130
	Lijst van bijlagen	132
Bijlage 1	Catalogus grafstructuren en crematiegraven.....	133
Bijlage 2	Catalogus gebouwstructuren en waterputten.....	148

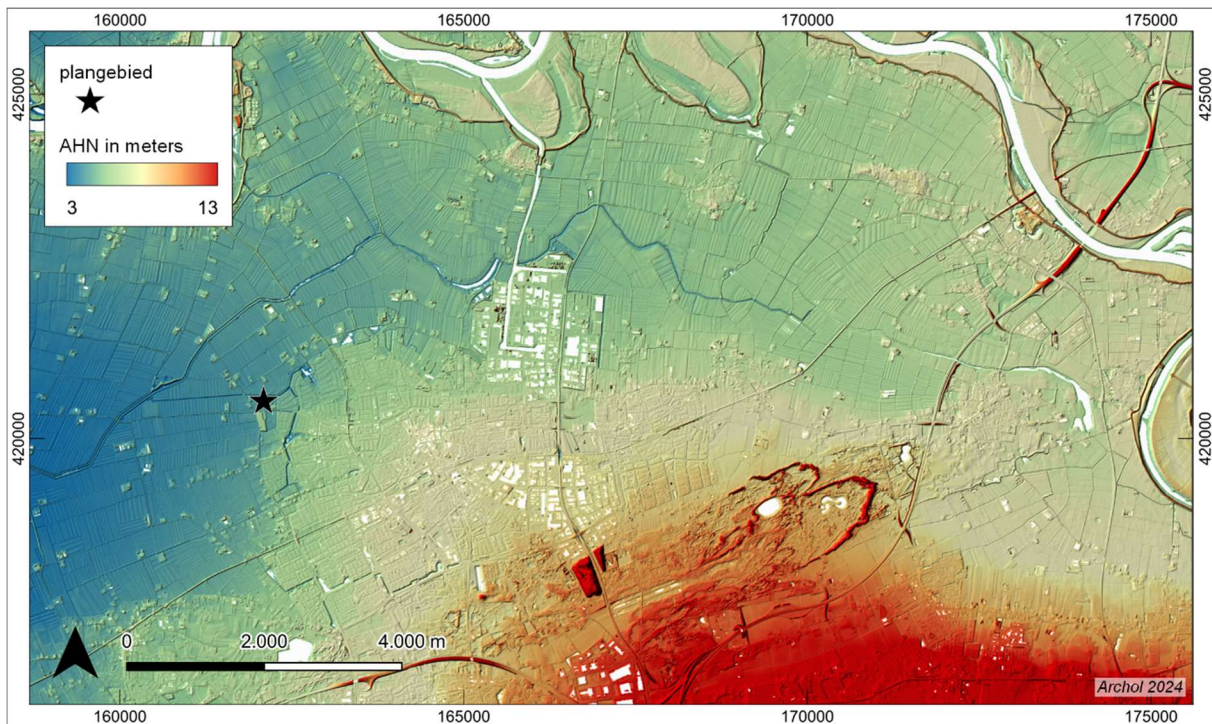
2 Onderzoekskader

2.1 Landschappelijk kader

J. Mol

2.1.1 Landschap

Het plangebied ligt in de Maaskant, onderdeel van de rivierlakte van de Maas. Ten zuiden van het gebied ligt het hogere Brabantse dekzandgebied, waar pleistocene afzettingen dagzomen (Figuur 2.1). De gemiddelde hoogte van het maaiveld in het plangebied is 4,3 m +NAP, variërend van 4,4 m in het oosten tot 4,1 m +NAP in het westen.

Figuur 2.1 Ligging van het plangebied (zwarte ster) ten opzichte van de huidige Maasloop en hogere Pleistocene dekzandgebied (uitsnede uit de AHN-viewer, AHN.nl).

Het bovenstroomse deel van de Maas bestaat uit een erosief terrassenlandschap waar een serie pleistocene terrassen aan de oppervlakte liggen. Direct stroomopwaarts van Oss ligt aan weerszijde van de huidige rivierlakte van de Maas een serie van vijf terrassen, daterend vanaf laat-pleniglaciaal (isotopen stage 2) tot vroeg holocene (tot 8900 v.Chr.). De hoogteverschillen tussen de terrassen variëren van 2-4 m voor de weichselien terrassen tot 1-1,5 m voor de holocene terrassen.⁶ Deze hoogteverschillen nemen stroomafwaarts geleidelijk af, maar zijn nog wel aanwezig in de ondergrond van de Maaskant⁷, zoals ook eerder in grote lijnen door Cohen is gekarteerd in 2003 (Figuur 2.2).

De Maaskant is momenteel onderdeel van de bovendelta van het Rijn-Maas systeem, waar jongere sedimentlagen bovenop oudere worden afgezet⁸, maar dat was dus niet altijd het geval. Het gebied moet worden beschouwd als een begraven terrassenlandschap. Pas rond 6800 jaar geleden werden de pleistocene afzettingen van het Rijn-Maasdal bij Tiel voor het eerst bedekt door de jongere delta-afzettingen.⁹ Dit maakt duidelijk dat de Maaskant voor die tijd een geaccidenteerde

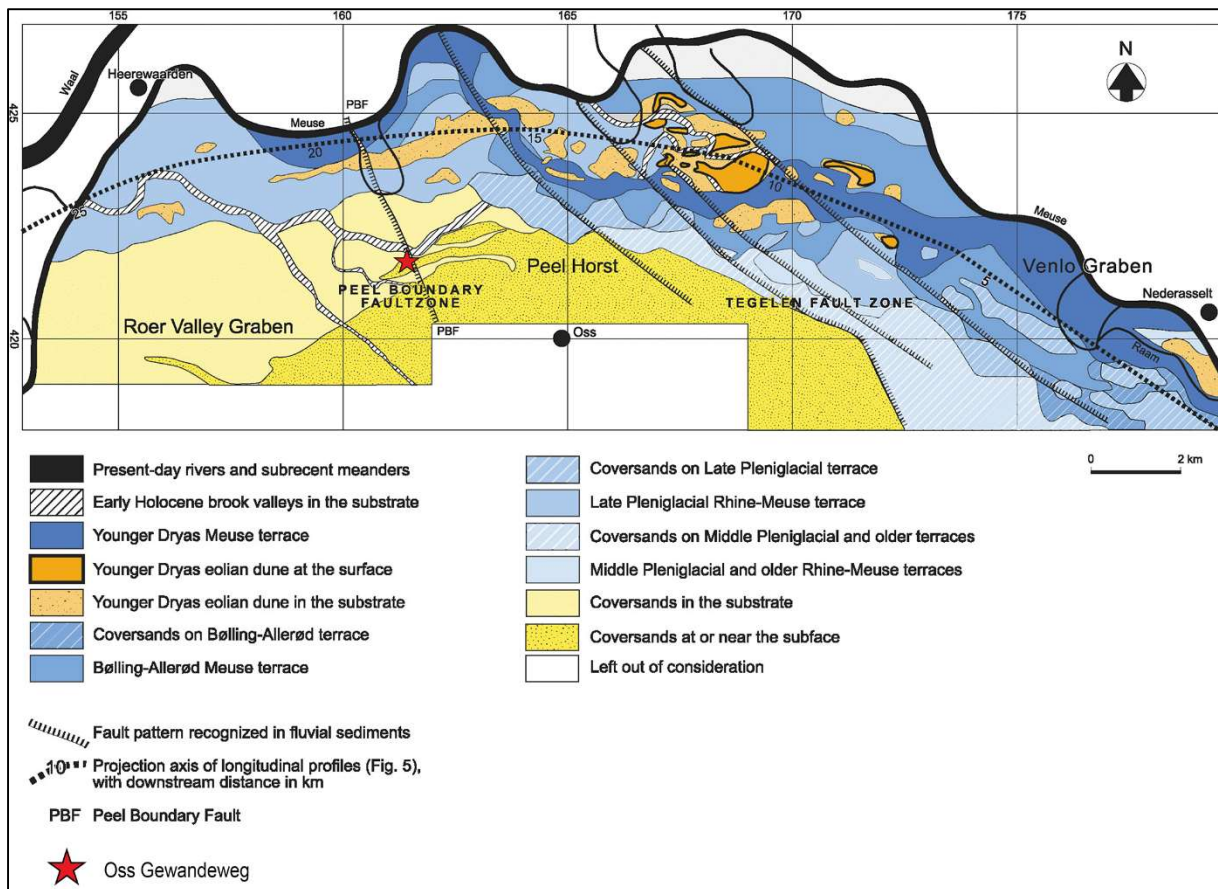
⁶ Woolderink *et al.* 2019.

⁷ Wink *et al.* 2014.

⁸ Knaake *et al.* 2023.

⁹ Cohen & Stouthamer 2012.

terrassenlandschap was, vergelijkbaar met het huidige Maasdal in Noord-Limburg, dat een hoge archeologische verwachting voor steentijd vindplaatsen heeft.¹⁰

Figuur 2.2 Overzichtskartje van de Maaskant zonder de holocene bedekking (bron: Cohen 2003).

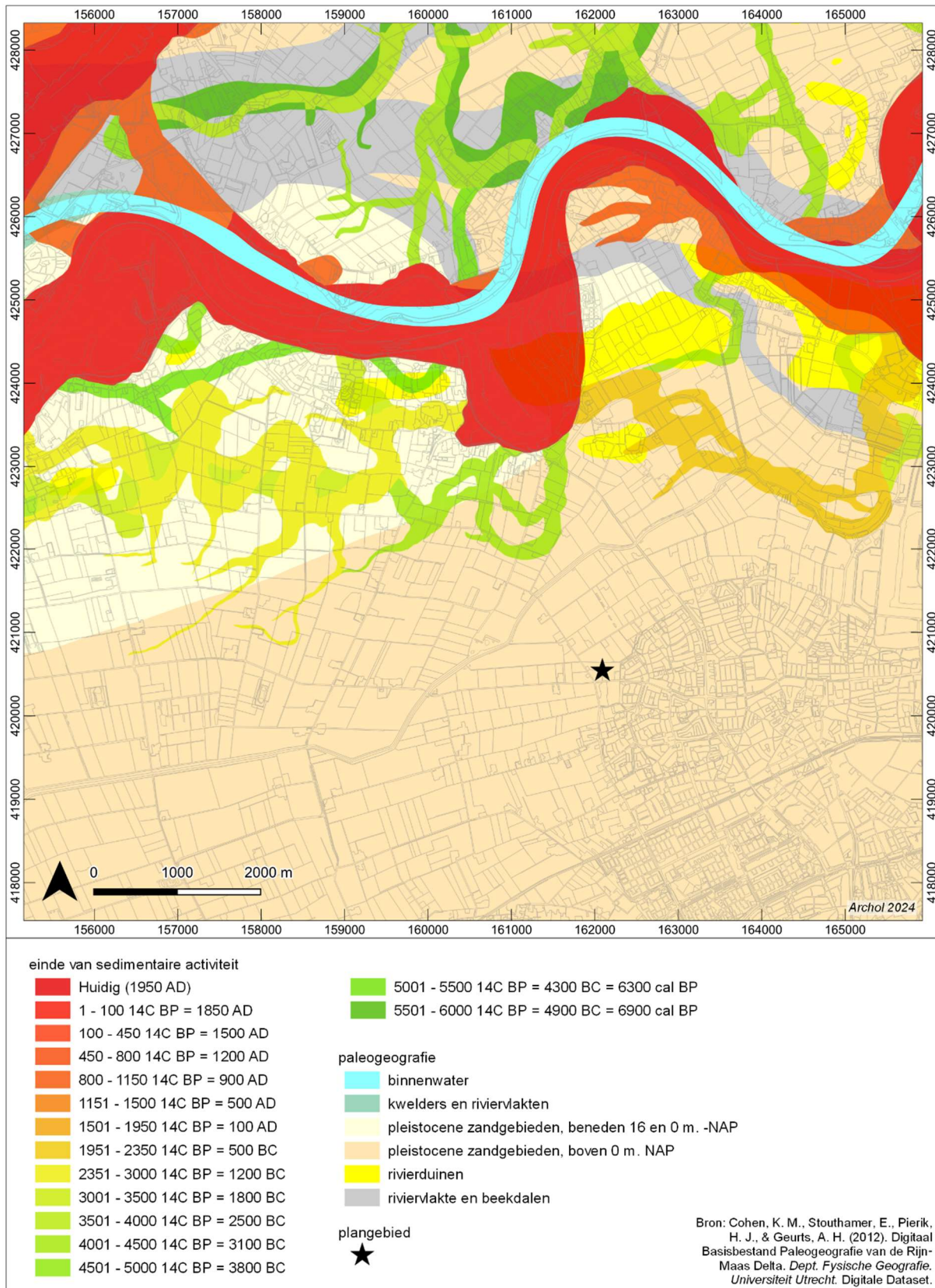
Hoewel Cohen aangeeft dat de terrassenkaart van de Maaskant (Figuur 2.2) moet worden geüpdatet (*pers. comm.*), geeft het wel een goed beeld van het landschap van voor de bedekking door de holocene Rijn-Maasdelta. Op dit kaartje ligt het plangebied op dekzand en liggen tussen het plangebied en de huidige Maas minimaal drie terrassen, daterend uit respectievelijk het laat-pleniglaciaal (minimaal 14.700 jaar geleden), de Bølling-allerød (14.700-12.850 jaar geleden), en de Jonge Dryas (12.850-11.700 jaar geleden). Het bølling-allerød terras wordt overigens stroomopwaarts opgesplitst in twee verschillende fasen en bijbehorende terrasniveaus.¹¹

De Maas had in het laat-pleniglaciaal een vlechtend karakter en de afzettingen werden gekenmerkt door grindhoudend, matig grof tot zeer grof zand. Tijdens de laatste fase werd op veel plaatsen ook dekzand afgezet. Gedurende de bølling-allerød kreeg de Maas tijdelijk een meanderend karakter en werden op de hogere terrassen overstromingsafzettingen afgezet (Laag van Wijchen) en kwam het plaatselijk tot bodemvorming in de dekzandgebieden (Usselo-bodem). Vervolgens werd de rivier tijdens de jonge dryas opnieuw vlechtend en ontstond door uitblazing rivierduinen langs de toenmalige riviervlakte. In de Maaskant komen zowel de rivierduinen voor (Figuur 2.2), zoals bij Macharen, als ook de Laag van Wijchen, die daar in de ondergrond is aangetroffen.¹² Ook werd tijdens de jonge dryas op de hogere delen van het landschap (de oudere terrassen) plaatselijk opnieuw dekzand afgezet. Dit jongere dekzand waaide op uit de onderliggende afzettingen en is niet altijd goed van het oudere dekzand te onderscheiden. De aanwezigheid van de Usselo-bodem levert hier meestal doorslaggevend bewijs.

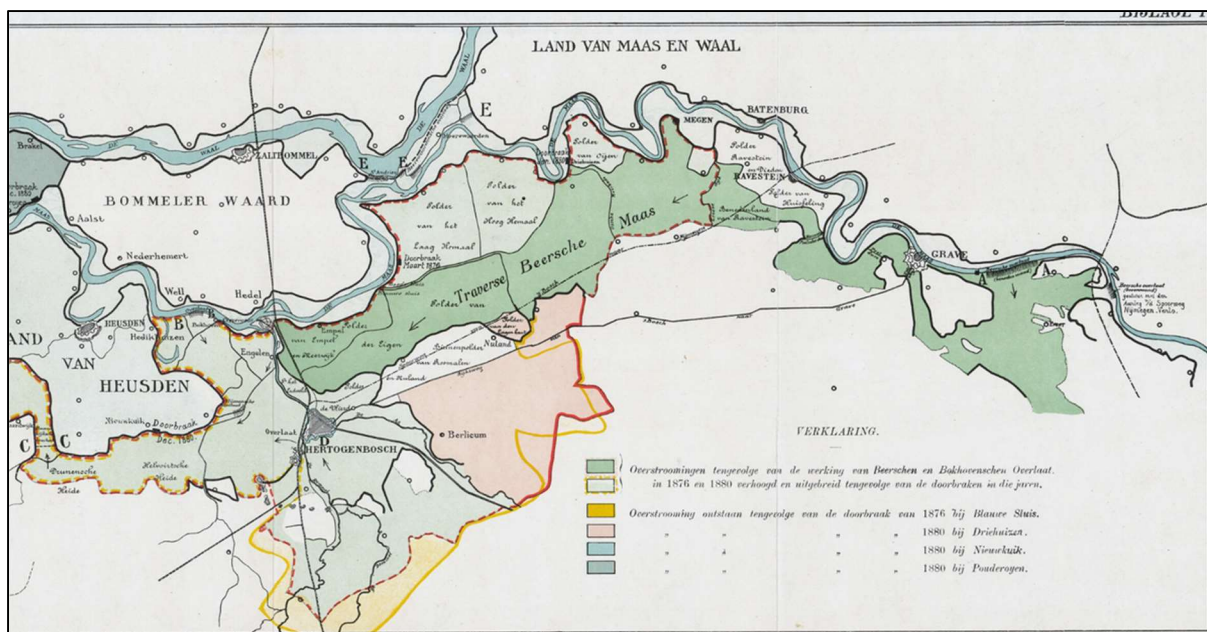
¹⁰ Isarin *et al.* 2017.

¹¹ Woolderink *et al.* 2019.

¹² Wink *et al.* 2014.

Figuur 2.3 Uitsnede uit de paleogeografische kaart van de Rijn-Maasdelta, waarin de holocene stroomgordels aangegeven zijn (bron: Cohen 2012). Het plangebied is aangegeven met een zwarte ster.

Figuur 2.4 Historische kaart van de Maaskant uit c. 1900, waarin de overstromingen van de Beersche Overlaat tussen 1876 en 1880 in kaart zijn gebracht (collectie Brabants Historisch Informatie Centrum).

Tijdens het holoceen werd de Maas opnieuw meanderend en er ontstond een brede rivierlakte, die geleidelijk steeds verder stroomopwaarts het onderliggende terrassenlandschap bedekte. De holocene stroomgordelkaart²³ toont de aanwezigheid van twee oude rivierlopen ten zuiden van de huidige Maas (101): de Lith stroomgordel (99), die actief was tussen 4495-2817 v. Chr. en de Macharen stroomgordel (102), actief tussen 3181-1939 v. Chr. (Figuur 2.3).

In een groter gebied rondom deze rivierlopen werd tijdens overstromingen in een groter gebied klei afgezet, dat geleidelijk steeds hoger en verder op het dekzandgebied terecht kwam en ten slotte ook op het plangebied werd neergelegd. De laatste fase van deze kleiafzetting dateert uit de 19^e eeuw, en werd tijdens overstromingen vanuit de Hertogswetering (bekend onder de naam Beerse Maas of Beerse Overlaat) afgezet. Deze overlaat dateert oorspronkelijk uit de 14^e eeuw en werd in oudere restgeulen aangelegd om de Maas bij hoge waterstanden te ontlasten. Na 1942 werd deze overlaat verlengd en ontstond de huidige Hertogswetering, die ten noorden van het plangebied ligt.²⁴ Tot in elk geval in de 19^e eeuw was er nog sprake van diverse overstromingen waarbij in het plangebied klei werd afgezet (Figuur 2.4).

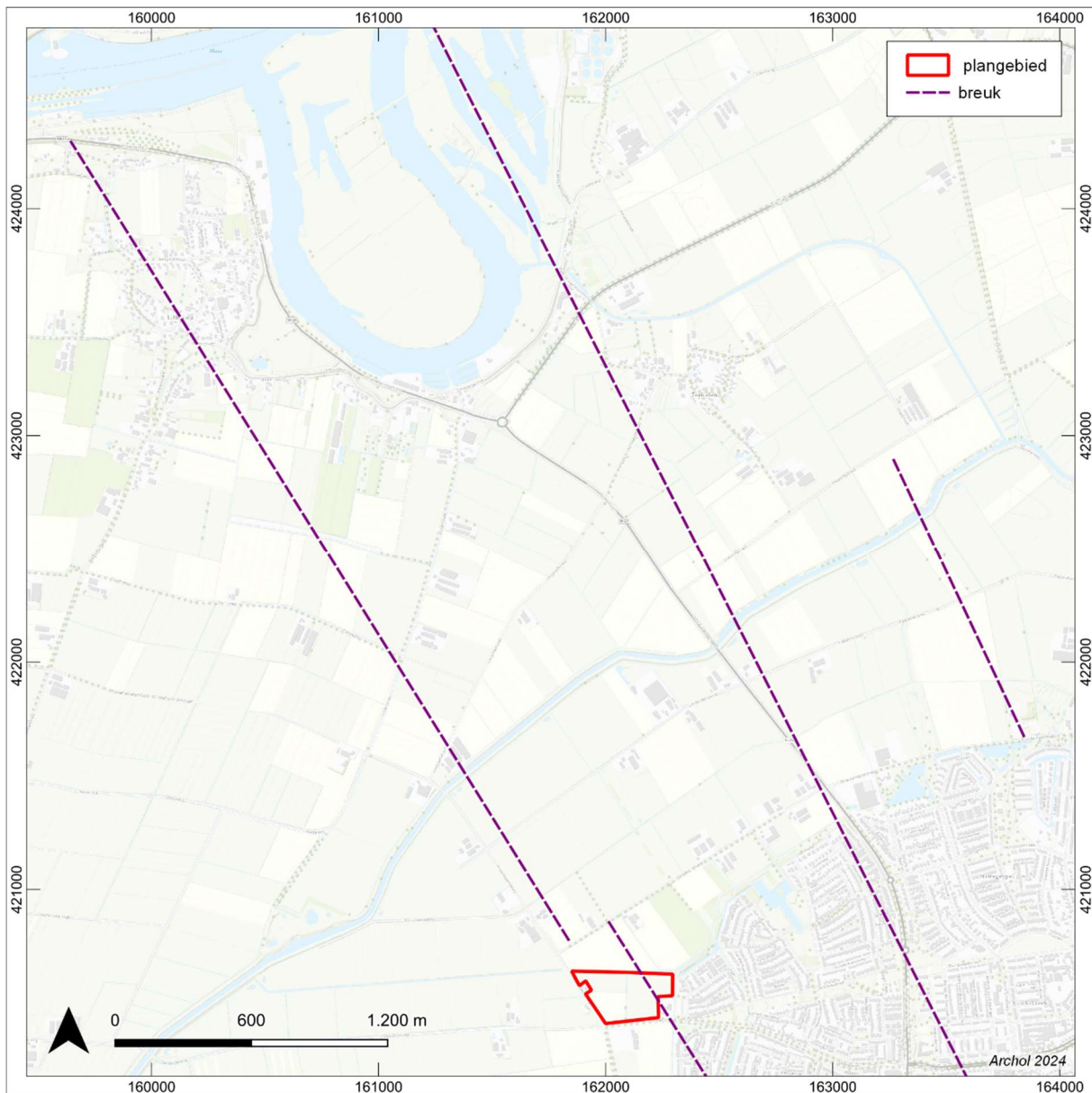
Het plangebied ligt in de Peelrand breukzone, die de Roerdalslenk en de Peelhorst begrenst. Deze breukzone is nog steeds actief en verklaart een deel van het natuurlijke reliëf in deze regio. De meest uitgesproken breuk ligt bij Uden en heeft een hoogteverschil van 3-5 m veroorzaakt.²⁵ Een van de kleinere breuken loopt vermoedelijk door het oostelijke deel van het plangebied²⁶ (Figuur 2.5) en kan de lagere ligging van het westelijk deel van het plangebied hebben versterkt.

²³ Cohen & Stouthamer 2012.

²⁴ Wols 2011.

²⁵ Van Balen 2019.

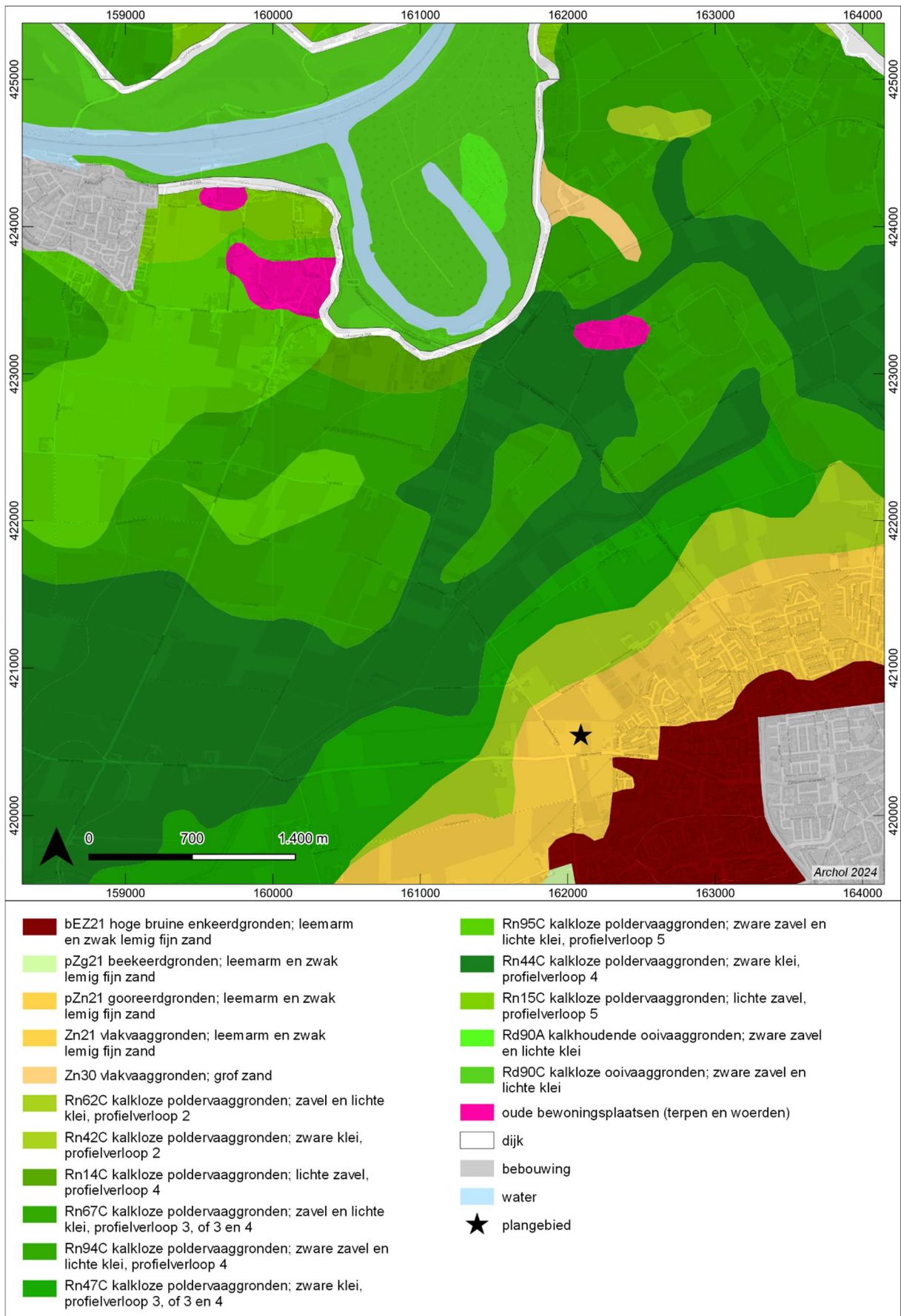
²⁶ Paske 2024.

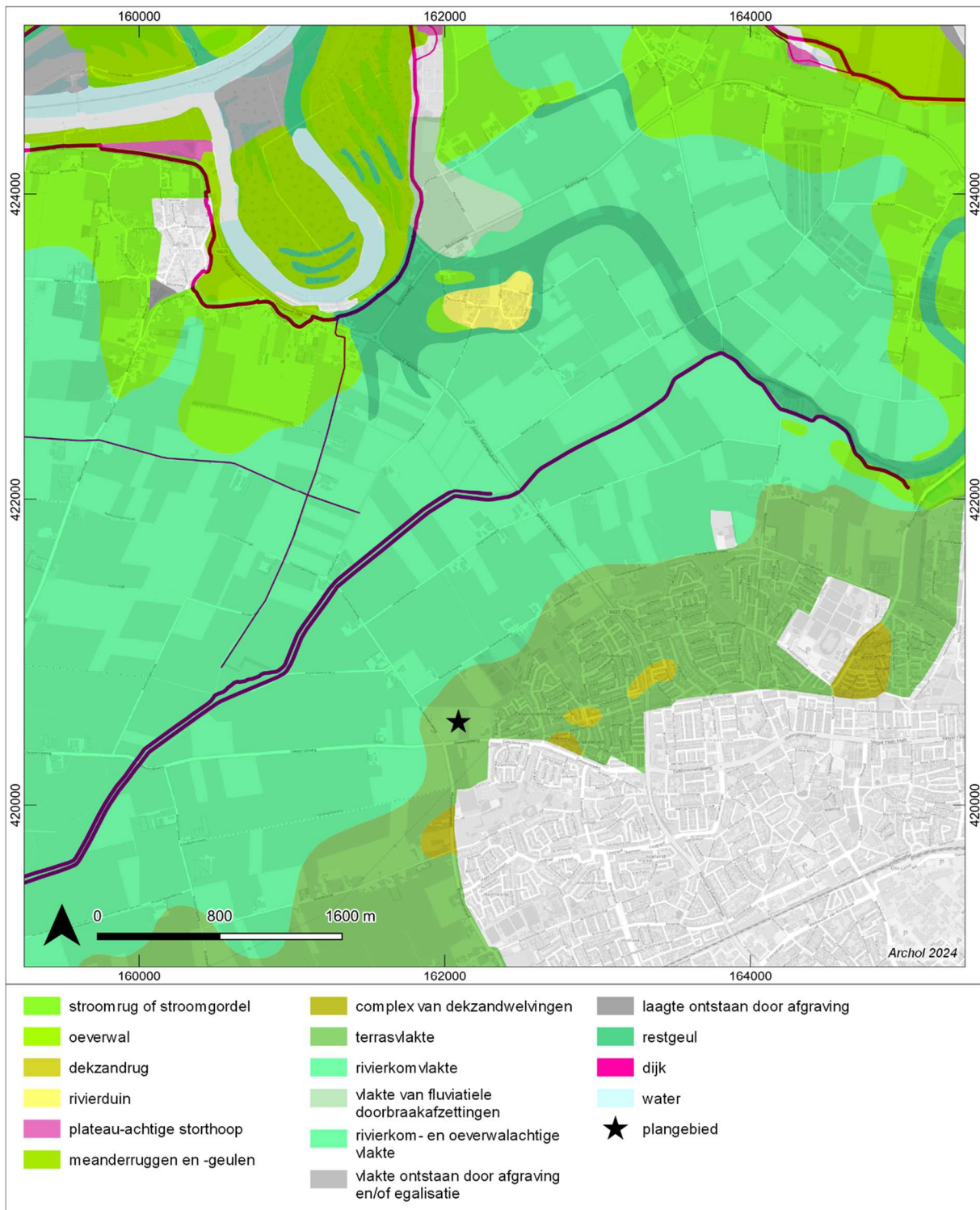
Figuur 2.5 Ligging van de breuken van de Peelrand breukzone volgens Paske (2024). De Roerdalslenk ligt in het westen, de Peelhorst in het oosten. Het plangebied is met een rood vlak aangegeven.

2.1.2 Bodemopbouw

Volgens de bodemkaart bevindt het plangebied zich in een zone met vlakvaaggronden (kZn21), een zandbodem met een dun kleidek (toevoeging k in de code), die vanaf de ten noorden van het plangebied gelegen Mikkeldonkweg overgaat in een poldervaaggrond (Rn42Cp), een kleibodem met een hoge grondwaterstand en ten zuiden over gaat in een enkeerdgrond, een bodem met een esdek (Figuur 2.6). Op de geomorfologische kaart ligt het plangebied op een terrasvlakte (2M42yoV), bedekt met overstromingsmateriaal (Figuur 2.7). Dit komt overeen met de gegevens uit de bodemkaart. Indien alle gegevens worden gecombineerd, kan worden geconcludeerd dat de ondergrond van het plangebied vermoedelijk bestaat uit een pleistoceen rivierterras, dat laat-pleniglaciaal of ouder is, bedekt met laat-glaciaal dekzand en een dun subrecent kleidek, dat naar het noorden geleidelijk dikker wordt.

Figuur 2.6 Bodemkaart van de Maaskant en het dekszandgebied rond het plangebied (Archis.cultureelerfgoed.nl).

Figuur 2.7 Geomorfologische kaart van de Maaskant en het dekzandgebied rondom het plangebied (aangegeven met een cirkel) (Archis.cultureelergoed.nl).

2.2 Archeologisch kader

D.D. Duivenvoorden & R. Jansen

2.2.1 Onder ons Oss

Het plangebied Gewandeweg heeft op basis van de landschappelijke situering en omringende archeologische vondsten een middelhoge verwachtingswaarde. Binnen het plangebied zijn geen onderzoeksmeldingen, monumenten of waarnemingen